

Over werkzaamheid en loopbanen van 50/55-plussers

Op de Vlaamse arbeidsmarkt kennen dertigers en veertigers een zeer hoge arbeidsdeelname. Bij de 50-plussers ligt de werkzaamheid echter beduidend lager. Dit drukt ook het algemene peil van de Vlaamse werkzaamheid, waardoor Vlaanderen de aansluiting met de Europese topregio's mist (Neefs, Herremans & Sels, 2014). In dit artikel zetten we de relatief lage werkzaamheidsgraad van 55-plussers in een langetermijnperspectief. De evolutie van de werkzaamheid tijdens de voorbije drie decennia vertoont immers een merkwaardig verloop. Na de terugblik gaan we ook na of we de achterstand inhalen en weer meer evolueren in de richting van langere actieve loopbanen. We kijken hiertoe achtereenvolgens naar de evolutie in werkzaamheidsgraad, uit-tredeleeftijd en verwachte loopbaanduur van 50/55-plussers.

geven op werk, werd vervroegde uittrede gestimuleerd vanuit de idee dat een vast aantal arbeidsplaatsen beschikbaar was op de arbeidsmarkt en 50-plussers en jongeren vrij door elkaar vervangen konden worden. Met de tijd hebben we geleerd dat 50-plussers langer in de arbeidsmarkt houden helemaal niet nefast hoeft te zijn voor de tewerkstelling van jongeren (Böheim, 2014). Voor de verkeerde inschatting van weleer betalen we een grote prijs. De figuur toont immers aan dat het vele jaren vraagt om het snelle verlies van werkzaamheid tijdens de jaren tachtig terug te winnen.

Werkzaamheidsgraad 55-plussers

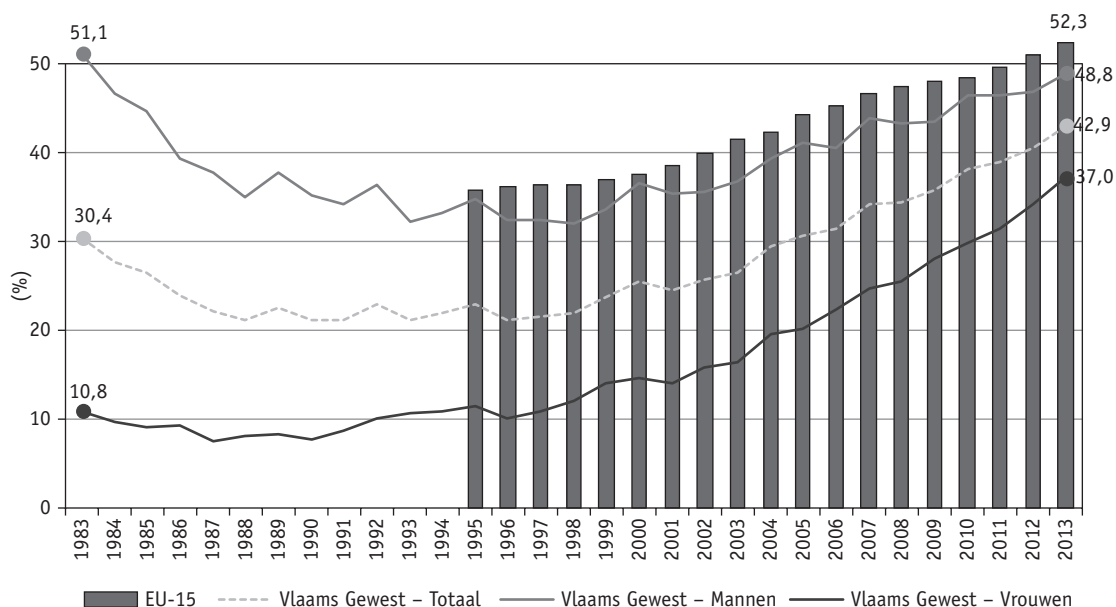
In figuur 1 bekijken we de evolutie van de werkzaamheidsgraad van 55-tot 64-jarigen over de periode 1983-2013. De werkzaamheidsgraad van deze leeftijdsgroep in het Vlaams Gewest kent een U-vormig verloop. Van 1983 tot 1991 daalde de werkzaamheidsgraad voor 55-plussers gestaag van 30,4% naar 21,1%. Daarna was er een zekere stabilisering op laag niveau tot 1999, waarna de groei terug ingezet werd om op een voorlopig hoogtepunt van 42,9% te eindigen in 2013. Pas sinds 2005 reikt de Vlaamse werkzaamheid bij 55-plussers terug boven het niveau gemeten in 1983. De terugval in de jaren tachtig kunnen we toewijzen aan het aanmoedigen van de vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt. Met een jeugdwerkloosheidsgraad van 20% begin jaren tachtig, hadden jongeren het zwaar te verduren. In een poging om jongeren meer kansen te

Zoals zichtbaar is in figuur 1, werd vooral de werkzaamheidsgraad van mannen zwaar geïmpacteerd door de invoering van de vervroegde uittredestelsels. In 1983 was bijna een op twee mannen aan de slag in de leeftijdscategorie 55-64 jaar, terwijl dit aandeel gereduceerd is tot ongeveer een op drie in de jaren negentig. De impact van het beleid is zo groot geweest dat de werkzaamheidsgraad van mannen anno 2013 nog steeds niet op het peil staat van dertig jaar geleden. Dat de totale werkzaamheid terug boven het niveau van 1983 is uitgestegen, is te danken aan de toegenomen participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Deze toegenomen participatie is intussen ook doorgedrongen tot de oudere leeftijdsgroepen.

In figuur 1 nemen we eveneens de werkzaamheidsgraad op van 55-plussers in de EU-15 voor de periode 1995-2013. Op die manier krijgen we een

Figuur 1.

Evolutie van de werkzaamheidsgraad bij 55-tot 64-jarigen (Vlaams Gewest en EU-15; 1983-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

beter zicht op de Vlaamse werkzaamheidsgraad in verhouding tot de Europese. Over de ganse geobserveerde periode ligt de EU-15-werkzaamheidsgraad van 55-plussers beduidend hoger dan deze in Vlaanderen. In 2003 was deze kloof het grootst (15 procentpunten). Anno 2013 is een deel van de achterstand ingehaald en bedraagt de kloof van Vlaanderen ten aanzien van de EU-15 voor het eerst in bijna twintig jaar iets minder dan tien procentpunten.

Vervroegde uittredestatuten

Dat het beleid in de jaren zeventig en tachtig vervroegde uittrede aangemoedigd heeft, is ook af te leiden uit figuur 2. In 1974 werd met CAO nr. 17 het conventioneel brugpensioen in het leven geroepen. Het was een middel om arbeid tussen generaties te herverdelen en om sociale onrust te verminderen bij herstructureringen. Het aantal personen in dit vervroegde uittredestatuut bevond zich op een hoog niveau begin de jaren negentig, als gevolg van het beleid in de twee voorgaande decennia. Meer bepaald kende het aantal bruggepensioneerden

meer dan een verdubbeling van 40 000 in 1983 tot bijna 90 000 in 1996. Pas na 1996 neemt het aantal bruggepensioneerden terug af. Onder andere de invoering van nieuwe werkgeversbijdragen in 1994 en 1997 en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarden begin jaren negentig liggen aan de basis van deze ommekeer. In 1995 werd echter ook het zogenaamde Canada Dry systeem ingevoerd, waardoor personen die onder andere niet aan de verstrengde loopbaanvoorwaarden voldeden, toch een soort pseudo-brugpensioen konden genieten. Hierdoor wordt het aantal bruggepensioneerden zoals weergegeven in figuur 2 wellicht onderschat. Cijfers over het aantal personen in een Canada Dry regeling zijn (helaas) niet beschikbaar.

Vanaf 2002 constateren we opnieuw een toename in het absolute aantal bruggepensioneerden. Deze toename is onder meer toe te schrijven aan demografische factoren. Zo is het totaal aantal 50- tot 64-jarigen tussen 2001 en 2013 toegenomen met 25%, wat zich eveneens reflecteert in een stijging van het aantal bruggepensioneerden. Wanneer we het aantal bruggepensioneerden afzetten tegenover de bevolking 50-64 jaar merken we dat dit aandeel

relatief stabiel bleef tussen 2002-2010 en schommelde rond de 6,7%. Vanaf 2011 daalt het aandeel bruggepensioneerden ten aanzien van de bevolking 50-64 jaar opnieuw. Ook in absolute aantallen zien we vanaf 2011 een daling.

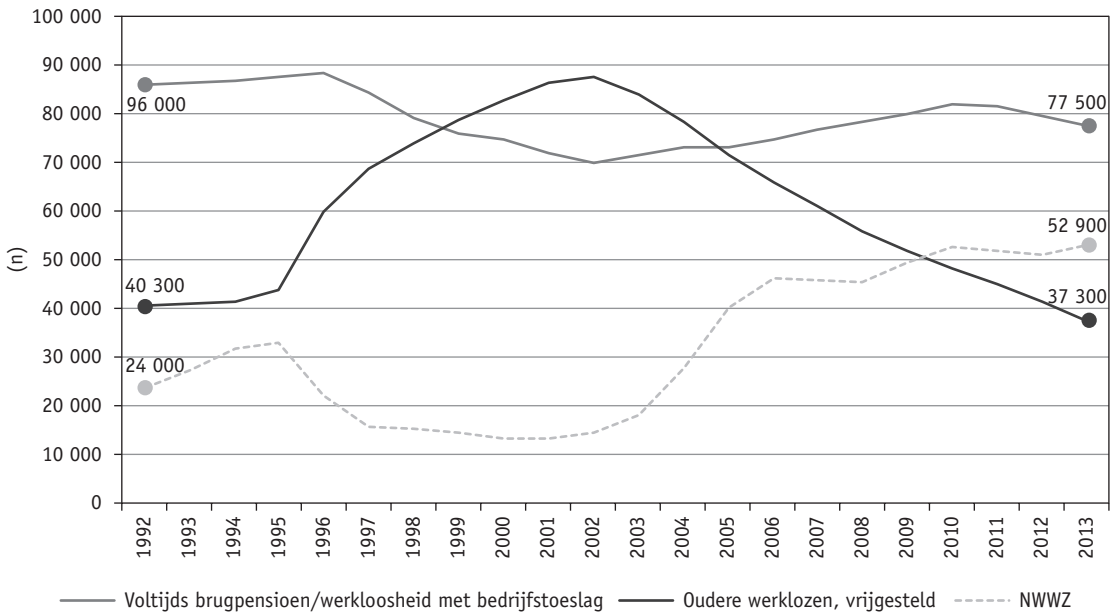
Verschillende, soms tegenstrijdige, factoren liggen aan de basis van de evoluties in het aantal en aandeel bruggepensioneerden tijdens de jaren 2000. Enerzijds zorgden een aantal beleidsinitiatieven, die de leeftijds- en loopbaanvoorwaarden verder verstrengd hebben, voor een neerwaartse impact op het aantal bruggepensioneerden. Denk hierbij aan het generatiepact (2005) en de maatregelen van de regering Di Rupo I (2012). Anderzijds hebben enkele crisisperiodes de opwaartse impact van deze beleidsinitiatieven deels getemperd (zoals de dotcom crisis tussen 2001 en 2003 en de financiële crisis vanaf 2008). Daarnaast spelen ook demografische factoren een rol, zoals de impact van een veranderende leeftijdssamenstelling binnen de groep 50-plussers.

De vervroegde uittrede werd in de jaren tachtig verder aangewakkerd via de invoering van het

statuut 'oudere vrijgestelde werkloze' (in 1985). Werkloze 50-plussers in dit statuut waren vrijgesteld van de verplichting om zich in te schrijven als werkzoekende en werden zo ontheven van een verplichte zoektocht naar werk. Begin jaren negentig bevonden zich zo'n 40 000 personen in dit statuut. In december 1995 werd de toetredetot dit statuut minder streng gemaakt. Werklozen tussen 50 en 55 jaar kunnen vanaf dan hierbij aansluiten zonder een blijvende arbeidsongeschiktheid te moeten aantonen. Dit leidt tot een explosie van het aantal toetredingen in de daaropvolgende jaren. Pas vanaf 2002 merken we een kentering op in het aantal en aandeel oudere vrijgestelde werklozen. De leeftijd om een vrijstelling te kunnen aanvragen wordt vanaf dan immers geleidelijk opgetrokken naar 58 jaar, wat leidt tot een daling van het aantal personen in dit statuut. Deze daling zet zich vanaf 2013 nog verder door gezien de minimumleeftijd om vrijgesteld te worden als werkzoekende vanaf januari 2013 verder verhoogd werd van 58 naar 60 jaar.

Naast de twee voorgaande uittredesels nemen we ook de niet-werkende werkzoekenden (nwwz)

Figuur 2.
Evolutie van het aantal personen in vervroegde uittredesels (Vlaams Gewest; 1992-2013)

Bron: RVA (Bewerking Steunpunt WSE)

op in figuur 2. Dit laatste statuut hangt nauw samen met dat van de vrijgestelde oudere werklozen. Als de vrijstelling van beschikbaarheid van werklozen ouder dan 50 jaar wordt verstrengd, leidt dit immers vaak tot een verminderde doorstroom van nwwz naar de vrijstelling. Op die manier werken beide statuten grotendeels als communicerende vaten, wat ook blijkt uit figuur 2. Vanaf 2006 is de groei van het aantal nwwz echter minder uitgesproken, terwijl het aantal oudere vrijgestelde werklozen verder afneemt. Deze evolutie kan deels toegewezen worden aan conjuncturele en demografische factoren. Daarnaast kan ook het verstrengde activeringsbeleid hiervoor een verklaring zijn. Tot 2005 waren werkloze 50-plussers uitgesloten van een systematisch begeleidingsaanbod. Via het ‘Meerbanenplan’ van 2006 kwam hierin verandering. Vanaf dan werden 50-plussers na drie maanden werkloosheid opgeroepen om een collectieve infosessie te volgen, waarna ze vrijwillig konden doorstromen naar een 50+-club. In 2008 volgde het akkoord ‘Samen op de bres voor 50+'. Een nieuw begeleidingsmodel voor 50-plussers werd uitgewerkt (de zogenaamde ‘systematische aanpak’), waar persoonlijke begeleiding, screening van competenties en een aanbod van gevalideerde vacatures centraal staan. In eerste instantie werd deze vernieuwde aanpak aangeboden aan 50-52 jarigen. Na 2011 werden nieuw akkoorden gesloten tussen de Vlaamse Regering en de sociale partners waardoor de systematische aanpak stelselmatig verder werd uitgebreid naar oudere leeftijdsgroepen.

Gemiddelde uittredeleeftijd en verwachte loopbaanduur 50-plusser

In tabel 1 brengen we de evolutie van de gemiddelde uittredeleeftijd tijdens het afgelopen decennium in kaart. De gemiddelde uittredeleeftijd geeft de leeftijd weer waarop 50-plussers hun laatste

job verlaten hebben.¹ Over de periode 1999-2013 is de gemiddelde uittredeleeftijd toegenomen van 58,3 jaar naar 59,6 jaar (tabel 1). Dit houdt in dat de gemiddelde uittredeleeftijd jaarlijks gestegen is met één maand. De gemiddelde groeivoet ligt bij vrouwen (1,4 maanden per jaar) wel hoger dan bij mannen (0,9 maanden per jaar), waardoor vrouwen een deel van hun achterstand in gemiddelde uittredeleeftijd ingehaald hebben.

Om deze cijfers in een Europees perspectief te plaatsen, bekijken we in figuur 3 de verwachte loopbaanduur op 50-jarige leeftijd. De intuïtie achter de verwachte loopbaanduur stemt overeen met deze achter de verwachte levensduur of levensverwachting (zie ook Herremans, Boey, Vansteenkiste, Theunissen & Sels, 2012). De levensverwachting drukt uit hoeveel jaar een persoon op een bepaalde leeftijd nog verwacht wordt te leven (indien de sterftekansen per leeftijd stabiel blijven). De verwachte loopbaanduur op 50-jarige leeftijd is op eenzelfde manier te interpreteren. Deze drukt uit hoeveel jaar een persoon op de leeftijd van 50 jaar nog verwacht wordt beroepsactief te zijn. In 2012 bedroeg de verwachte loopbaanduur van een Belgische 50-jarige acht jaar (figuur 3). Een 50-jarige Belg had gemiddeld dus nog acht actieve loopbaan jaren voor de boeg. De verwachte loopbaanduur van Belgische 50-jarigen ligt daarmee beduidend lager ligt dan deze in de buurlanden en de andere EU-15 landen. Waar België een verwachte loopbaanduur heeft van acht jaar, loopt dit in Frankrijk op tot 9,2 jaar, in Nederland tot elf jaar, en in het Verenigd Koninkrijk tot 11,4 jaar. In Zweden loopt dit zelfs op tot 13,3 jaar.

België liet in 2000 reeds de laagste verwachte loopbaanduur optekenen van alle EU-15 landen. Twaalf jaar later (in 2012) is dit nog steeds het geval, hoewel we nu op een gedeelte laatste plaats komen

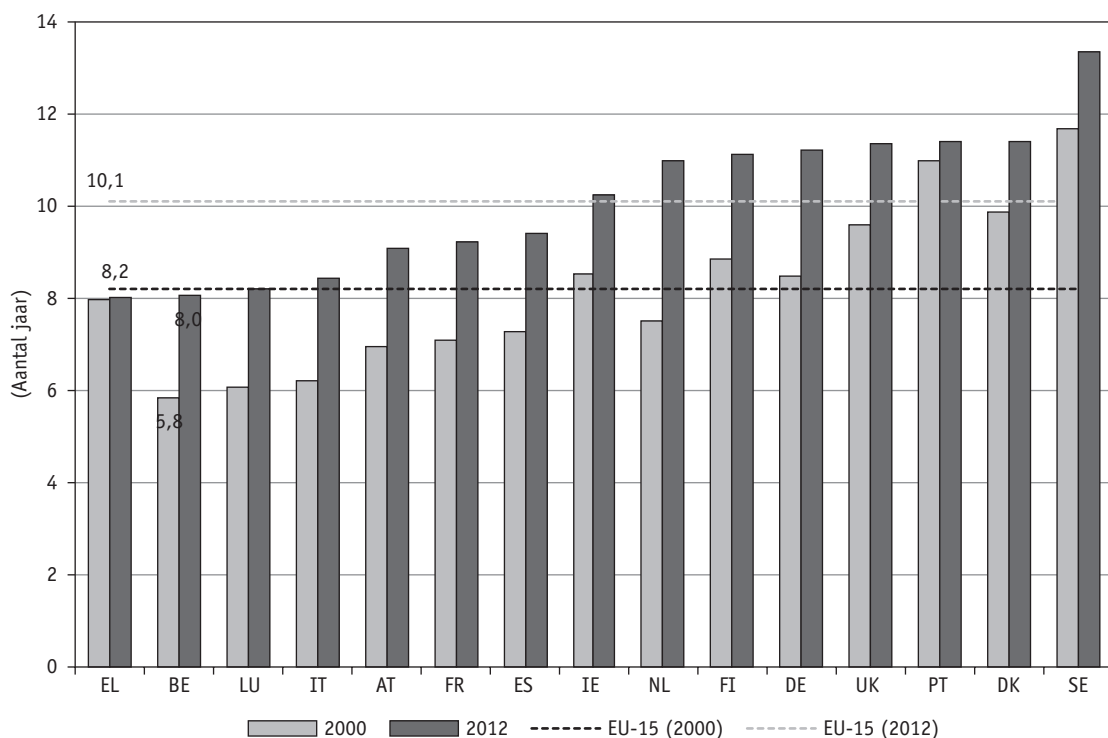
Tabel 1.
Gemiddelde uittredeleeftijd (Vlaams Gewest; 1999-2013)

	1999	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013r
Totaal	58,3	58,4	58,8	58,9	59,2	59,2	59,1	59,3	59,5	59,4	59,6
Mannen	58,7	58,8	59,2	59,4	59,5	59,5	59,5	59,6	59,8	59,6	59,8
Vrouwen	57,4	57,5	58,3	58,0	58,7	58,8	58,2	58,9	59,0	59,2	59,2

Bron: Datawarehouse Arbeidsmarkt & Sociale Bescherming bij de KSZ (Bewerking Steunpunt WSE)

Figuur 3.

Evolutie van de verwachte loopbaanduur op 50-jarige leeftijd (België en EU-15; 2000 en 2012)

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

met Griekenland. De beschikbare cijfers voor Vlaanderen (periode 2003-2011) zijn gelijklopend met deze van België, waardoor Vlaanderen een gelijkaardige (i.e. laatste) positie als België bekleedt op Europees vlak.

Synthese

Het eindeloopbaanbeleid heeft in de jaren zeventig en tachtig geleid tot een behoorlijke knauw in de werkzaamheidsgraad van 55-plussers, alsook tot een boost in het gebruik van vervroegde uittredestelsels in de daaropvolgende jaren. In de jaren negentig is het beleid niet voldoende coherent geweest om een grote omslag te kunnen betekenen. Vanaf de eeuwwisseling is er wel een kentering merkbaar en begon de werkzaamheidsgraad bij 55-plussers stelselmatig te stijgen. Pas vanaf 2011 gaat dit ook gepaard met een substantiële afname van de vervroegde uittredestelsels.

Ook het moment waarop 50-plussers de arbeidsmarkt verlaten, wordt de laatste jaren meer uitgesteld. Eind jaren negentig bedroeg de gemiddelde uittredeleeftijd in Vlaanderen 58,3 jaar, anno 2013 is deze gestegen naar 59,6 jaar. Toch is de verwachte loopbaanduur van 50-plussers al vele jaren het kortst in België en Vlaanderen wanneer we dit Europees vergelijken. Er is met andere woorden nog heel wat groeimarge om de loopbanen te verlengen en op die manier aansluiting te vinden bij de beter presterende Europese landen en regio's.

*Sarah Vansteenkiste
Wim Herremans
Steunpunt Werk en Sociale Economie*

Noot

1. De uittreders in jaar x definiëren we als personen die (1) op 31 december van het jaar $x-1$ tussen 50 en 69 jaar waren en een job hadden, en die (2) op 31 december van het jaar x én $x+1$ niet meer werkend waren (zie ook Herremans, Boey, Vansteenkiste, Theunissen & Sels, 2012).

Bibliografie

- Böheim, R. (2014). The effect of early retirement schemes on youth employment. IZA World of Labor, 70.
- Neefs, B., Herremans, W., & Sels, L. (2014). *Vlaanderen, middenmoter op de Europese arbeidsmarkt* (Arbeidsmarktflits 11 december 2014). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.